

วิชาขุมาเทศนา กัณฑ์ที่ ๑ (กัณฑ์ศักราช - อภิสังขาร)

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก
วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร

พระธรรมเทศนาในโอกาสกฐินกาลทางพระพุทธศาสนา คณะธรรมยุต จัดพิมพ์เผยแพร่

อิทานิ ตสฺส ภกฺวโต อรโหโต สมฺมาสมฺพุทธสฺส, ปรีณิพฺพานโต
ปฎฺฐาย, สคฺตฺวิสติสํวจฺจฺรุตฺตฺร ปญฺจสตาธิกาณิ, เทว สํวจฺรสทสฺสาณิ
อติกกฺกฺชานานิ, ปจฺจุปฺปฺนทุกาลวเสน, เวสสขมาสสฺส จตฺตทสฺมํ ทินฺ,
วาวฺเรเสน ปน สสิวาโร โหติ, เอยํ ตสฺส ภกฺวโต ปรีณิพฺพานา, สาสนาฯ-
กาลคณฺนา สลฺลทฺเขตฺตพฺพา.

การบูชาด้วยอามิสบูชา คือบูชาด้วยเครื่องสักการะรามิส เป็นต้นว่าดอกไม้
รูปเทียน และปฏิบัติบูชา บูชาด้วยการปฏิบัติตามพระธรรมคำสั่งสอนของพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้พระบรมศาสดา เป็นต้นว่าตั้งใจสมาทานศีล ตั้งใจสวด
รับฟังพระธรรมเทศนา เป็นการสำรวมจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในคลองธรรมที่พระ
สงฆ์ได้แสดง และอบรมปัญญาในธรรมให้บังเกิดขึ้น อันนับว่าเป็นการปฏิบัติ

พระองค์เองเมื่อก่อนแต่ตรัสรู้ เช่นได้ตรัสแสดงธรรม และเมื่อได้ทรงเล่าถึง
พระองค์เอง เมื่อก่อนแต่ตรัสรู้ ก็ได้ทรงใช้ถ้อยคำที่ปรากฏอยู่ในพระสูตรว่า
เมื่อทรงเป็นพระโพธิสัตว์ยังไม่ได้ตรัสรู้ดังนี้ ท่านผู้ที่เป็นพระโพธิสัตว์นั้นท่าน
แสดงว่า เพราะได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ เพื่อที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
พระบารมีทั้ง ๑๐ นั้นก็คือ ทาน ศีล เนกขัมมะ (การออก) ปัญญา วิริยะ ขันติ

ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว เพราะฉะนั้น ความประสูติของ
พระองค์ จึงเป็นความประสูติของพระโพธิสัตว์ สัตว์ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระ
พุทธเจ้า เพราะได้ทรงบำเพ็ญบารมีมาอย่างเต็มที่แล้ว.

วาระที่ ๒ คือวาระที่ตรัสรู้ ก็เป็นวาระแห่งความสำเร็จตามความมุ่งหมาย
ของพระโพธิสัตว์ ซึ่งมุ่งหมายพระโพธิญาณ และก็ได้ตรัสรู้พระโพธิญาณเป็น

คืองดเว้นจากพูดเท็จ งดเว้นจากพูดส่อเสียด งดเว้นจากพูดคำหยาบ และงด
เว้นจากพูดเพื่อเจ้า เหลวโลล สัมมาถัมมันตะ การงานชอบ คือเว้นจากการฆ่า
เว้นจากการลัก เว้นจากการประพฤติดิโนการ และเว้นจากอพรหมจริยกิจ
สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตชอบ ก็คือเว้นจากมิฉฉาอาชีวะ เลี้ยงชีวิตในทางที่ผิด
สำเร็จชีวิตด้วยสัมมาอาชีวะอาชีพที่ชอบ สัมมาวาจาเยาะ เพียรชอบ ก็เพียร

เมื่อเป็นปรมัตถบารมี อันจะนำไปสู่ความตรัสรู้ ซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่ไม่ต้อง
แก้ไขไม่ต้องเพิ่มเติม คือบริสุทธบริบูรณ์ บริสุทธก็คือไม่ผิดอันจะต้องแก้ไข
บริบูรณ์ก็คือไม่บกพร่องอันจะต้องให้เพิ่มเติม ดังนั้นจึงมาเป็นมรรคมืองค์ ๘ ซึ่ง
บริสุทธบริบูรณ์นำไปสู่ความตรัสรู้ และเมื่อได้ทรงบำเพ็ญมรรคมืองค์ ๘ บริสุทธ
บริบูรณ์นั้น ท่านแสดงไว้ในพระสูตรหนึ่งว่า ได้ทรงได้ญาณคือความหยั่งรู้ ๓

อยู่ด้วยกัน ทุกคนมีกายมีเวทนามีจิตมีธรรมอยู่ด้วยกัน กายก็คือกายอันนี้
เบื้องบนแต่พื้นเท้าขึ้นมา เบื้องต่ำแต่ปลายผมลงไป มีหนังหุ้มอยู่โดยรอบ ยาว
วาหนาคืบของตัวเอง นั่นคือกาย เวทนามีคือความรู้สึกเป็นทุกข์ เป็นสุข หรือ
ไม่ทุกข์ไม่สุขที่ทุกคนมีอยู่ เป็นสุขเป็นทุกข์ทางกายทางใจ จิตก็คือจิตใจนี้ที่
ทุกคนมีอยู่ ธรรมก็คือสิ่งที่บังเกิดขึ้นในจิต ติก็คือกุกุสธรรม ชั่วก็เรียกว่า

ในความรู้สึกในฝัน อันเป็นส่วนมนายตนะ หรือมนธาคู อายตนะภายนอก
อายตนะภายใน ๕ ข้อข้างต้น ตาหูจมูกลิ้นกาย กล่าวว่ามีครบได้แต่มนธาคูใจ
อันเป็นอายตนะข้อที่ ๖ ไม่หลับ จึงฝัน เมื่ออายตนะคือมนธาคูใจที่ ๖ หลับ จึง
จะเป็นการหลับสนิทไม่ฝัน แต่สามัญชนนั้นหลับสนิทได้น้อย แม้ว่าอายตนะ ๕
ข้อข้างต้นจะพักคือรู้สึกว่ามีหลับ แต่ว่ามนธาคูใจที่ ๖ นั้นไม่หลับ ดังที่เรียกว่าฝัน

เพราะฉะนั้น ผู้หัดปฏิบัติทำสติ จึงควรหัดปฏิบัติระลึกชาติของตัวเองใน
ปัจจุบันนี้ให้ได้ก่อน หัดทำสติกำหนดระลึกได้ในปัจจุบันนี้คือเดี๋ยวนี้วันนี่ เมื่อ
ระลึกได้ดี ก็หัดทำสติกำหนดระลึกชาติของตัวเองในอดีตคือเมื่อวานนี้ให้ได้ว่า
กายเวทนาจิตกรรมของตัวเองเป็นไปอย่างไร กายเป็นอย่างไร เวทนาเป็น
อย่างไร จิตเป็นอย่างไร ธรรมในจิตเป็นอย่างไร แล้วก็หัดระลึกชาติของตัวเอง

ศุภมัสฺสตุ พระพุทธศาสนายุกาลนับจำเเดิมแต่วันเสด็จดับขันธปรินิพพาน
แห่งพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าในัน บัดนี้ล่วงแล้ว ๒๕๒๗ พรรษา
ปัจจุบันสมัย, พฤษภาคมมาส สุริยทินที่ ๑๔ จันทรवार, พระพุทธศาสนายุกาล
จำเดิมแต่ปรินิพพานแห่งพระองค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าในัน มีนัยอันพึง
กำหนดนับด้วยประการดังนี้.

บูชาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เพราะฉะนั้น จึงสมควรที่ทุกๆ ท่านจะได้ตั้งจิต
ระลึกถึงพระพุทธคุณ เพื่อเป็นที่ตั้งแห่งศรัทธา ความเชื่อ ปสาทะ ความ
เลื่อมใส และเป็นการอบรมปัญญาในธรรมที่ปรากฏอยู่ในพระพุทธคุณนั้น.
อันวาระทั้ง ๓ คือวาระที่ประสูติ วาระที่ตรัสรู้ และวาระที่เสด็จดับขันธ
ปรินิพพาน ก็เป็นเวลา แต่ว่ากาลเวลานั้นเป็นกาลเวลาอันเกี่ยวแก่พระ

สังจะ อธิษฐานะ (ความตั้งใจมุ่งมั่น) เมตตา และอุเบกขา ท่านผู้เป็นพระโพ
ธิสัตว์ผู้ปรารถนาพระโพธิญาณท่านแสดงว่า ย่อมบำเพ็ญบารมีทั้ง ๑๐ ประการนี้
เป็นบารมีสามัญ และเป็นอุบารมีคือบารมีที่แก่กล้าขึ้น โกถ้ววาระที่จะตรัสรู้
มากขึ้น และปรมัตถบารมีคือพระบารมีที่เป็นอย่างยิ่งยอด อันทำให้ตรัสรู้เป็น
พระพุทธเจ้า.

พระพุทธเจ้า ฉะนั้น ความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า จึงเป็นความสำเร็จสมตามที
พระโพธิสัตว์ได้ปรารถนาต่อพระโพธิญาณดังกล่าว และปรากฏในประวัติแห่ง
การตรัสรู้ ดังที่ได้ตรัสแสดงไว้ในปฐมเทศนาด้วยพระองค์เอง ว่าได้ทรงละทาง
สุดโต่งทั้ง ๒ คือทางที่เป็นกามสุขัลลิกานุโยค ความประกอบตนให้ผูกพันอยู่
ในกาม และอัตถกิลมณานุโยค ความประกอบทรมาณตนให้ลำบาก ได้ทรง

ระวังบาปที่ยังมิได้เกิดมิให้เกิดขึ้น เพียรละบาปที่เกิดขึ้นแล้ว เพียรทำกุศล
ที่ยังไม่เกิดมิให้เกิดขึ้น เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว เพิ่มพูนให้ใหญ่ยให้
บริบูรณ์ สัมมาสดี ตั้งสติระลึกชอบ ก็คือตั้งสติกำหนดกายเวทนาจิตธรรม
สัมมาสมาธิ ตั้งสมาธิตั้งใจชอบ อย่างสูงก็คือ ฉาน ความเพ่งทั้ง ๔ อันเป็น
อัปปานสมาธิ สมาธิที่แนบแน่น.

ไปโดยลำดับ คือปุพเพนิวาสานุสตีญาณ ญาณคือความหยั่งรู้ระลึกถึงชาติหน
หลังได้ อันเรียกว่าบุพเพนิวาสน์ ที่ท่านแปลว่าขันธเป็นที่อาศัยอยู่ในปางก่อน
ได้ จุลุปปาตญาณ ญาณคือความหยั่งรู้จุติคือความเคลื่อนไหว อุปบัติคือความเข้า
ถึงภพชาติ ของสัตว์ทั้งหลายว่าเป็นไปตามกรรม และอาสาวิภขญาณ คือญาณ
ความหยั่งรู้เป็นเหตุสี่อันอาสวะ.

อกุศลธรรมหรือบาปธรรมไม่ตีไม่ชั่วก็เรียกว่าอภัยกถธรรม ธรรมที่เป็นกลาง ๆ
ที่ทุกคนมีอยู่ เพราะฉะนั้นหัดตั้งสติกำหนดกายกำหนดเวทนามกำหนดจิต
กำหนดธรรมของตน ตั้งนั้นก็คือการหัดตั้งสติ และเมื่อหัดตั้งสติกำหนดดูที่กาย
เวทนาจิตธรรม ก็เป็นอันว่าระลึกชาติของตัวเองในปัจจุบัน เป็นภาระระลึก
ชาติของตัวเองได้ในปัจจุบัน ทำให้รู้ชาติคือความเกิดของตัวเองได้ในปัจจุบัน

ดังกล่าวนี้ แต่ก็เป็นอันว่าหลับ เพราะไม่ตื่นทั้งหมด ส่วนในขณะที่ตื่นอยู่
ทั้งหมด ตาหูจมูกลิ้นกายตื่น มโนคือใจก็ตื่นนั้น ก็เรียกว่ากาย เวทนา จิต ธรรม
เกิดอยู่ตลอดเวลา แต่เมื่อไม่ตั้งสติกำหนดดูเข้ามา ก็ไม่รู้กายไม่รู้เวทนาไม่รู้จิต
ไม่รู้ธรรมของตน ก็เป็นอันว่าระลึกชาติของคนในปัจจุบันไม่ได้ แต่เมื่อตั้งสติ
กำหนดดูเข้ามาที่กายที่เวทนาที่จิตที่ธรรมของตนก็ย่อมจะระลึกชาติของตนเองได้

ย้อนหลังไปอีกเป็นวานขึ้นนี่ว่าเป็นอย่างไร เดือนที่แล้วเป็นอย่างไร ปีที่แล้ว
เป็นอย่างไร ดั่งนี้เป็นต้นถอยหลังไป เมื่อหัดกำหนดกายเวทนาจิตธรรมระลึก
ชาติของตัวเองในปัจจุบันเดี๋ยวนี้ แล้วย้อนหลังไปดั่งนี้ให้มากขึ้น ๆ ก็เป็นการ
หัดทำสติคือความกำหนดซึ่งเป็นการจำให้ดีขึ้น และก็ได้ละอดีตมากำหนดใน
ปัจจุบัน ทำสติระลึกชาติในปัจจุบันให้สติตั้งมั่นไม่หลงลืม เอาแต่ในปัจจุบัน

อนึ่ง วันนี้เป็นวันจันทร์เพ็ญเสวยวิสาขัญชัตถุยกษ อันเป็นวันที่กำหนด
ว่า เป็นวันตรงกับวันประสูติ ตรัสรู้ และเสด็จดับขันธปรินิพพาน แห่งพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้าผู้พระบรมศาสดาเอกในโลก จึงเป็นวันประกอบพิธีบูชาพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมทั้งพระธรรมและพระสงฆ์ อันเป็นการบูชาพิเศษ เป็น
วันบูชาสำคัญในพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนทั้งหลายจึงได้พากันกระทำ

องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระบรมศาสดาตั้งแต่ก่อนตรัสรู้ เพราะว่าวาระที่
ประสูตินั้นก็ยังมีได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แต่แม้เช่นนั้นก็กล่าวได้ว่า
เป็นวาระประสูติแห่งพระโพธิสัตว์ คือสัตว์ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
ฉะนั้น จึงเป็นวาระสำคัญ เพราะพระโพธิสัตว์ สัตว์ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า
ได้อุบัติขึ้นมาในโลก พระโพธิสัตว์เป็นคำที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงเรียก

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้เป็นพระบรมศาสดาของเราทั้งหลาย ก่อนแต่
ตรัสรู้ก็ได้ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ คือสัตว์ที่จะได้ตรัสรู้ เพราะได้ทรงบำเพ็ญบารมี
ทั้ง ๑๐ ประการนี้ ตั้งแต่เป็นบารมีสามัญ จนถึงเป็นอุบารมีและปรมัตถบารมี
โดยลำดับ และในพระชาติสุดท้ายที่ได้ประสูติในสากยตระกูล มีพระนามว่า
สิทธัตถะ ก็ได้ทรงเป็นพระโพธิสัตว์ผู้ทรงบำเพ็ญพระบารมีมาจนถึงชาติสุดท้าย

ปฏิบัติดำเนินในมัชฌิมาปฏิปทาคือทางปฏิบัติอันเป็นหนทางกลาง ไม่ซ้อแงะ
อยู่กับทางสุดโต่งทั้ง ๒ นั้น อันได้แก่มรรคมืองค์ ๘ อันได้แก่สัมมาทิฎฐิ
ความเห็นชอบ คือญาณหยั่งรู้ในอริยสัจทั้ง ๔ คือทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับ
ทุกข์ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ สัมมาสังกัปปะ ความดำริชอบ คือดำริออก
จากกาม ดำริไม่พยายามปกป้องร้าย ดำริไม่เบียดเบียน สัมมาวาจา เจรจาชอบ

ได้ทรงปฏิบัติไปในทางที่มีมืองค์ ๘ นี้ ในที่นี้ก็ควรทำความเข้าใจว่า ทาง
มีมืองค์ ๘ นี้ก็คือบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาแล้วนั่นเอง แต่ทรงแสดงชักย้ายมาโดย
มีชื่อว่ามีมืองค์ ๘ อันเป็นสัมมัตถะคือความเป็นชอบ ตรงต่อความตรัสรู้
คือบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาแล้วนั่นเอง มาประกอบกันเข้าเป็นมรรคมืองค์ ๘ ใน
ขณะที่ยังทรงบำเพ็ญบารมีอยู่นั้น ก็ยังทรงต้องแก้ไขเพิ่มเติมอยู่เสมอ จนถึง

พระญาณแรก ปุพเพนิวาสานุสติญาณ ญาณหยั่งรู้ระลึกถึงขันธเป็นที
อาศัยอยู่ในปางก่อนได้ ที่เรียกว่าระลึกชาติหนหลังได้ อาศัยอนุสติหรือสติคือ
ความระลึกได้ อันสติคือความระลึกได้เป็นสิ่งสำคัญ เป็นธรรมที่ปฏิบัติได้
และหลักของการปฏิบัติสตินี้ก็คือสติปัญฐานทั้ง ๔ อันเป็นฐานคือที่ตั้งของ
สติ ๔ ข้อได้แก่กาย เวทนา จิต ธรรม ฐานคือที่ตั้งของสติทั้ง ๔ นี้ ทุกคนมี

เพราะกายเวทนาจิตธรรมของทุก ๆ คนนี้ เกิดอยู่เสมอในปัจจุบัน คือมีความ
ดำรงชีพอยู่ เรียกว่ามีชีวิตและมีความรู้สึกอยู่เป็นไปอยู่ ดังในขณะปัจจุบันนี้
ทุก ๆ คนก็มีความรู้สึกอยู่ กายก็รู้สึกอยู่ เวทนาจ็รู้สึกอยู่ จิตก็รู้สึกอยู่ ธรรมคือ
เรื่องราวในจิตก็รู้สึกอยู่ ดังที่เรียกว่าตื่นอยู่ แต่ไว้ในขณะที่หลับก็ย่อมจะหลับ
ไป ไม่รู้สึกในกายในเวทนาในจิตในธรรมของตน เว้นไว้แต่ในฝัน ซึ่งก็เป็นไป

คือรู้ตัวเองว่า มีชื่ออย่างนี้ มีโคตรคือสกุลอย่างนี้ มีอาหาอย่างนี้ มีสุขมีทุกข์
อย่างนี้เป็นต้น เพราะฉะนั้น ความที่มาปฏิบัติตั้งสติกำหนดดูกายเวทนาจิต
ธรรมของตัวเอง จึงเป็นการหัดระลึกชาติของตัวเอง ชาติปัจจุบัน และเมื่อตั้ง
สติกำหนดดูกาย เวทนา จิต ธรรมของตัวเอง สติตั้งมั่นไม่หลงลืมก็ย่อมจะ
ระลึกชาติของตัวเองในปัจจุบันนี้ได้มาก ได้ละเอียดถี่ถ้วน.

เท่านั้น และให้จิตกำหนดลงไปในที่ตั้งของสตินี้ให้ตั้งมั่นเป็นสมาธิ และท่าน
แสดงว่า เมื่อได้อุปจารสมาธิ ได้อัปปานสมาธิแน่วแน่ถึงขั้นฉาน ก็สามารถที่
จะระลึกย้อนหลังไปถึงชาติในอดีตจริงๆ ตามกำลังของสมาธิพร้อมทั้งสตินั้น
ท่านแสดงว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าเมื่อทรงเป็นพระโพธิสัตว์ ยังไม่ได้ตรัสรู้
เมื่อได้ทรงพบทางที่มีมืองค์ ๘ ทรงกำหนดสติกำหนดคลายใจเข้าออก อันนับ

เข้าในกายานุปัสสนาสติปัญญา ทรงได้สติปัญญาทั้ง ๔ ทรงได้อัปปามาธมาถึงฉาน อาศัยพระบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาอย่างแก่กล้าเพื่อพุทธภูมิ จึงทรงระลึกชาติหนหลังได้เป็นอันมาก พร้อมทั้งรายละเอียดต่างๆ ในชาตินั้น ๆ ว่าทรงอุบัติในชาตินั้น ๆ มีชื่อมีโคตรอย่างนี้ มีอาหารอย่างนี้ มีสุขมีทุกข์อย่างนี้ ทรงเคลื่อนจากชาตินี้แล้ว และกัต่อ ๆ โดยลำดับมาจนถึงปัจจุบัน เป็นปุพเพนิวาสา

พระพุทธเจ้า

ต่อจากนั้น ก็ทรงได้อาสวักขยญาณ ญาณเป็นเหตุสิ้นไปแห่งอาสวะ คือกิเลสที่นอนจมหมักหมมอยู่ในจิต ก็เพราะเหตุที่ยังมีอาสวกิเลสที่นอนจมหมักหมมอยู่ในจิต จึงต้องประกอบกรรมอันเป็นเหตุให้ต้องท่องเที่ยวเวียนเกิดเวียนตายไปในภพชาติต่างๆ แม้ว่าจะประกอบกรรมที่ดี ได้ภพชาติที่ดี แต่ก็ เป็นอนิยตคือไม่แน่นอน เพราะเมื่อมีความประมาท คือยังมีอาสวกิเลสที่นอน

พระพุทธเจ้า

พุทธโธคือผู้ตรัสรู้ความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นพุทธผู้ตรัสรู้ เป็นผู้เบิกบาน เป็นผู้ตื่นจากหลับคือกิเลส เบิกบานในคุณธรรมทั้งปวงเต็มที่ กาลเวลาที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้นี้ จึงเป็นกาลเวลาที่บังเกิดขึ้นของพระพุทธระ คือพระผู้ตรัสรู้ พระผู้ตื่น พระผู้เบิกบานแล้วในคุณธรรมเต็มที่ และเมื่อได้ตรัสรู้แล้ว ก็ได้ทรงประกอบด้วยพระคุณสมบูรณ์ สรุปลงไว้ในพระปัญญาคุณ คุณคือความ

พระพุทธเจ้า

ศาสดาของเทพและมนุษย์ทั้งหลาย ดังที่เราสวดกันอยู่ในบทพระพุทธรคุณ เช่นว่า **สตุลา เทวมนุสฺसानํ** เป็นศาสดาของเทพและมนุษย์ทั้งหลาย.

เพราะฉะนั้น วาระประสูติของพระองค์จึงเป็นวาระที่ประสูติขึ้นของพระโพธิสัตว์ สัตว์ผู้ที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า วาระที่ตรัสรู้ก็เป็นวาระของพระองค์ที่ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า วาระที่เสด็จดับขันธปรินิพพานก็เป็นวาระ

พระพุทธเจ้า

อิโต ปรี สกุกจํ รมฺโฆ โสตพฺโพ
เบื้องต้นแต่นี้พึงตั้งสมันนาหารจิต สดับสุภายิตซึ่งท่านจะได้แสดงสืบต่อไปโดยเคารพ เทอญ.

พระพุทธเจ้า

หมายเหตุ : ทรงแสดง ณ พระอุโบสถ วัดบวรนิเวศวิหาร วันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๒๗

นุสคติญาณ ความหยั่งรู้ระลึกชาติหนหลังได้ อันเป็นพระญาณที่ ๑.

จากนั้น ก็ทรงได้พระญาณหยั่งรู้จุดคือความเคลื่อน อุปบัติคือความเข้าถึงชาตินั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลาย และโดยตรงของพระองค์เอง ว่าเป็นไปตามกรรมเมื่อประกอบกรรมที่ชั่ว เป็นทุจริตทางกายทางวาจาทางใจต่างๆ ก็เข้าถึงชาติที่ชั่ว มีทุกข์ต่างๆ เมื่อประกอบสุจริตทางกายทางวาจาทางใจ ก็เข้าถึงชาติที่ดีมี

พระพุทธเจ้า

จมหมักหมมอยู่ดังกล่าว ก็จะต้องประกอบกรรมที่ชั่ว ก็จะต้องไปได้ภพชาติที่ชั่ว ฉะนั้น คราบใดที่ยังมีอาสวกิเลสอยู่ คราบนั้นก็ยังคงเวียนว่ายตายเกิดไปในภพดีบ้างภพไม่ดีบ้าง เพราะบางคราวก็ทำดี บางคราวก็ทำไม่ดี ไม่นั่นอน ทั้งนี้ก็เพราะยังมีอาสวกิเลส เมื่อได้ทรงปฏิบัติในมรรคมืองค์ ๘ ทรงได้สมานธิที่บริบูรณ์ ศีลที่บริบูรณ์ ปัญญาที่บริบูรณ์ เป็นสัมมาสังกัปปะ ความ

พระพุทธเจ้า

รู้จริง พระวิสุทธิคุณ คุณคือความบริสุทธิ์จริง พระกรุณาคุณ คุณคือความกรุณาจริง เพราะได้ทรงมีพระปัญญาตรัสรู้สี่ธรรม ธรรมที่เป็นของจริงของแท้ รวมเข้าในอริยสัจทั้ง ๔ คือทุกข์ เหตุเกิดทุกข์ ความดับทุกข์ ทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์ กำจัดกิเลสและกองทุกข์ในสันดานให้สิ้นไป จึงทรงเป็นผู้บริสุทธิ์กายบริสุทธิ์วาจา บริสุทธิ์ใจโดยสิ้นเชิง และทรงประกอบด้วยพระมหา

พระพุทธเจ้า

ที่เสด็จดับขันธขององค์ศาสดาเอกในโลก ซึ่งได้ประทานพุทธศาสนากับทั้งพุทธบริษัทไว้ในโลก ผังรากลงอย่างมั่นคงแล้ว เพราะฉะนั้น วาระทั้ง ๓ นี้ที่บังเกิดขึ้นตรงกันในวันพระจันทร์เพ็ญเสวยวิสาขนักขัตฤกษ์ จึงนับว่าเป็นโอกาสอันสำคัญซึ่งยังไม่ปรากฏว่ามีผู้ใดเหมือนในโลก ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนทั้งหลายเมื่อระลึกถึงวาระสำคัญดังกล่าวนี้ จึงได้พร้อมกันประกอบการบูชา

สุขต่างๆ เป็นจุดอุปาดญาณ ความหยั่งรู้ถึงจุดคือความเคลื่อน อุปบัติคือความเข้าถึงภพชาตินั้น ๆ ของสัตว์ทั้งหลาย รวมทั้งพระองค์เองด้วยว่าเป็นไปตามกรรมดีหรือชั่วที่กระทำอันทำให้เข้าถึงชาติที่ดีหรือชั่ว ที่มีสุขหรือมีทุกข์ เป็นไปตามกรรมที่กระทำ กรรมดีก็ให้ได้ชาติภพที่ดี กรรมชั่วก็ให้ได้ชาติภพที่ชั่ว ก็เป็นพระญาณที่ ๒.

พระพุทธเจ้า

ตำริชอบ สัมมาทิฐฐิ ความเห็นชอบ เป็นญาณ เป็นวิชาที่ยังลงเห็นทุกข์ เห็นเหตุเกิดทุกข์ เห็นความดับทุกข์ เห็นทางปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์อย่างชัดเจนถูกต้อง อาสวกิเลสก็ดับไป จึงเป็นวิชาเป็นวิมุตติผุดขึ้น วิชาก็คือรู้แจ่มแจ้ง วิมุตติก็คือหลุดพ้น หลุดพ้นจากอาสวกิเลส หลุดพ้นจากกรรม หลุดพ้นจากวิบากคือผลของกรรม จึงสิ้นชาติสิ้นภพด้วยประการทั้งปวง เป็น

พระพุทธเจ้า

กรุณาแผ่ไปในสรรพสัตว์ทุกถ้วนหน้า เสด็จจาริกไปทรงแสดงธรรมสั่งสอนโปรดเวไนยนิกร ให้บรรลุถึงสุขประโยชน์ตามภูมิตามชั้น ทรงตั้งพระพุทธศาสนาตั้งพุทธบริษัทคือภิกษุภิกษุณีอุบาสกอุบาสิกาขึ้นในโลก ได้ทรงบำเพ็ญพุทธกิจอย่างสมบูรณ์ โดยที่ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่โลก ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่พระญาติ ทรงบำเพ็ญประโยชน์โดยฐานเป็นพระพุทธเจ้าดังกล่าว ทรงเป็น

พระพุทธเจ้า

และเมื่อประกอบการบูชาโดยอามิสบูชาและโดยปฏิบัติบูชา ก็ชื่อว่าได้เป็นการปฏิบัติบูชาตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงสั่งสอนไว้ และโดยเฉพาะเมื่อได้บูชาด้วยปฏิบัติบูชา ก็เป็นการบูชาอันพระพุทธเจ้าได้ทรงสรรเสริญ เพราะเป็นการบูชาที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขแก่ผู้ปฏิบัติบูชาเอง และเป็นไปเพื่อสืบดำรงพระพุทธศาสนา.

พระพุทธเจ้า